

Пришляк А. Д.

*студентка 4-го курсу спеціальності «Соціальна робота»,
кафедри психології, філософії та суспільних наук
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
Науковий керівник: Мігіна С. В.,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, філософії та суспільних наук
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ БЕЗДОМНОСТІ В УКРАЇНІ

В умовах війни та зростання бідності в Україні проблема бездомності набула критичної ваги, а масове вимушене переміщення стало ключовим чинником її поширення. Брак достовірної статистики та складність обліку внутрішніх мігрантів ускладнюють розробку дієвих програм ресоціалізації бездомних громадян. У цьому контексті дослідження соціально-психологічних аспектів бездомності є необхідним для адаптації українського законодавства до європейських стандартів і впровадження ефективних соціальних практик.

Проблематика бездомності та організація соціальної роботи з бездомними та безпритульними особами, а також надання їм соціально-психологічної допомоги викладалось у працях багатьох науковців як у сфері соціальної роботи, публічного управління, так і у сфері психології, а саме І. Григи, Н. Кабаченко, А. Медвідь, О. Давидюк, Н. Мокрицької, І. Пеша й інших.

За офіційною інформацією наразі в Україні діє 77 бригад соціального патрулювання та функціонує 69 установ, які за перше півріччя 2025 року надали соціальні послуги 7 500 особам [5]. Проте реальні масштаби бездомності в Україні невідомі, оскільки точні дані не збираються, хоча нема сумнівів, що бездомними є сотні тисяч людей, а мільйони – в зоні ризику [2].

Слід зауважити, що кількість бездомних людей, що отримали підтримку держави незрівнянно менше тої кількості людей, які її потребують. Отже, розуміння явища бездомності й коректна його класифікація, передусім закріплена законодавчо, є однією з найактуальніших питань соціальної сфери України.

Організація Об'єднаних Націй описує бездомність як «конкретне порушення прав людини та показник крайньої бідності та соціальної ізоляції» [2].

З точки зору теоретичної науки фахівці виділяють різні причини виникнення бездомності як явища та розглядають декілька теорій бездомності. Так, бездомність може розглядатися з точки зору структурної або психологічної/індивідуальної теорій як стан, спричинений структурними чи індивідуальними факторами [4].

Бездомність може розглядатися й з точки зору концепції аномалій соціальної поведінки та розладів поведінки людини, що вивчалися вітчизняними психіатрами В. І. Полтавцем та І. М. Григоєм. Слід звернути увагу, що бездомність та психічні розлади перебувають у взаємозалежному зв'язку: вони можуть бути як причиною, так і наслідком одне одного. Водночас, як зазначають науковці, для значної частини бездомних ключовими чинниками залишаються соціально-економічні проблеми, а не клінічні діагнози.

С. Фітцпатрік розглядає бездомність передусім як результат збою в роботі державних інституцій, їх неналежної роботи чи недоліків в системі надання соціальних послуг. Вона пропонує підхід, що поєднує і структурні чинники і особистісні аспекти. С. Фітцпатрік стверджує, що існують різні «траєкторії» до бездомності: для одних це результат виходу з інтернатного закладу чи тюрми, для інших – раптова економічна криза. Науковиця також підкреслює центральну роль бідності у виникненні безпритульності людини [1].

Історично саме індивідуальне пояснення бездомності мало тенденцію до домінування, в той час як дослідженню структурних чинників даного явища науковці й досі мало приділяють уваги. Однак різке зростання бездомності у світі не може бути пояснене лише на основі індивідуального підходу. Причини поширення бездомності можуть бути й соціальними, економічними, побутово-психологічними як-от домашнє насильство, й зумовленими безпековими питаннями, зокрема військовими діями, що наразі надзвичайно актуально для України.

Як свідчать результати досить масштабного дослідження «Derail Україна» основною причиною поширення бездомності в Україні стало повномасштабне вторгнення російської федерації. Наразі 22% тих людей, які ночують на вулиці або в притулках, є внутрішньо переміщеними особами. Серед інших причин, респонденти найчастіше називали виселення, конфлікти в родині, розрив стосунків та втрату роботи [2].

Отже, бачимо, що феномен бездомності постає як процес системної десоціалізації та поглиблення відчуження особи від суспільства.

Законодавство України визначає бездомність як соціальне становище людини, що зумовлене відсутністю в неї будь-якого житла придатного для проживання. Це поняття охоплює дві категорії: безпритульних осіб (ті, хто перебуває в місцях, непризначених для

проживання) та осіб, які мають притулок (отримують послуги тимчасового проживання у спеціалізованих закладах). Як окрему категорію осіб, яких торкнулась бездомність законодавець виділяє дітей, до яких відносить: безпритульних дітей, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування [7].

В нормативних документах до зони ризику й до тих, хто ймовірно може відноситись до категорії «бездомна особа» згадуються особи, які постраждали від торгівлі людьми, катастроф та нещасних випадків, мігранти, особи з інвалідністю, особи пенсійного віку, особи, які відбули покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк, особи, які втратили житло у зв'язку із сімейними обставинами, пов'язаними з конфліктами та насильством у сім'ї [6].

Бачимо, що чинна нормативна база трактує бездомність переважно через відсутність житла (майновий підхід). Це звужує розуміння явища бездомності та обґрунтовує потребу в доопрацюванні законодавства для впровадження комплексних програм соціально-психологічної реабілітації й нівелювання причин бездомності за світовими стандартами.

Серед розмаїття наукових підходів до визначення категорії бездомності найбільш визнаною є розроблена європейською неурядовою організацією FEANTSA типологія ETHOS. Цей підхід дозволяє гармонізувати розуміння та покращити збір даних і статистичний аналіз, і, на відміну від вузьких класифікацій, дозволяє ідентифікувати «приховану бездомність» та групи ризику. Це забезпечує підґрунтя для превентивного регулювання державної політики та вчасного соціального втручання.

FEANTSA зазначає, що хоча й загальноприйнятого визначення бездомності не існує, ця організація виступає за його широке розуміння [3].

Спрощена версія типології (ETHOS Light) класифікує бездомність у шести категоріях:

1. Люди, що не мають даху над головою, наприклад живуть на вулицях.
2. Люди в екстремому житті, наприклад в нічліжках.
3. Люди, які проживають в помешканнях для бездомних з обмеженням часу перебування в них, наприклад, хостели, тимчасове житло, притулки.
4. Люди, які проживають в закладах (наприклад лікарні, в'язниці) та залишаються там довше необхідного часу через відсутність житла або які не мають житла перед виходом з цих закладів.

5. Люди, які через відсутність житла проживають в нетрадиційних житлових приміщеннях, наприклад будинки на колесах, тимчасові будівлі.

6. Люди, які тимчасово проживають в традиційному житлі з рідними або друзями, наприклад кілька ночей на дивані, так званий «sofa surfing» [2].

Отже, актуальність вивчення різних підходів до розуміння бездомності, соціально-психологічних аспектів її виникнення в Україні зумовлена передусім необхідністю гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами (ETHOS) для виявлення прихованих форм та подолання бездомності як явища в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Bramley G., Fitzpatrick S. Homelessness in the UK: who is most at risk? URL: <https://surl.li/arlduu> (date of access: 05.03.2026) URL: <https://surl.li/arlduu>

2. Depaul Україна. Інформація з офіційного сайту. Depaul Україна провели перше масштабне дослідження бездомності: 22% бездомних – вимушені переселенці. URL: https://depaul.org.ua/news/homelessness_in_ukraine/

3. FEANTSA. Інформація з офіційного сайту. What is homelessness? ETHOS. URL: <https://www.feantsa.org/what-is-homelessness>

4. Грига І., Кабаченко Н. Розуміння бездомності: підходи до вивчення. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/54467fd8-121b-4008-a48c-60cbf78dc79a/content>

5. Національна соціальна сервісна служба України. Інформація з офіційного сайту. URL: <https://surl.li/gnarjs>

6. Основні напрями запобігання бездомності до 2017 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2013 р. № 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162-2013-%D0%BF#Text>

7. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15#Text>